

ปรมัตถธรรม (๒)

ดร.สุภีร์ ทุมทอง

๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓

ปรหมัตถธรรม ๔

ตตถ วุตตาทิธมมตถา จตุธา ปรมตถโต
จิตตัม เจตสิกัม รุปัม นิพพานมิตติ สัพพธา.

ปรมาัตถธรรม

๑. จิตปรมาัตถ์
๒. เจตสิกปรมาัตถ์
๓. รูปปรมาัตถ์
๔. นิพพานปรมาัตถ์

๑. จิตปรมัตถ์

อารมมณํ จิโนเตตตีติ จิตตํ, วิชานาตีติ อตฺโถ. (จิตทั้งหมด)

ชวนวิถิวเสน อตฺตโน สนฺตานํ จิโนตีติ จิตตํ. (โลกียกุสลจิต, อกุสลจิต, กิริยาจิต)

กมฺมกิลเสหิ จิตนฺติ จิตตํ. (วิปากจิต)

จิตตตาย จิตตํ.

จิตตกรรมตาย จิตตํ.

(อภิ.สง.อ. ๑/๑/๑๑๐)

๑. จิตปรมัตถ์

จินฺเตตฺตํ จิตฺตํ, อารมมณํ วิชาณาตฺตํ อตฺโถ.

วิสยวิชานนลกฺขณํ จิตฺตํ.

๑๗๓

จินฺเตนฺติ เอเตน กรณญฺเตน สมฺปยุตฺตธมฺมาติ จิตฺตํ.

จินฺตณฺมตฺตํ จิตฺตํ

(วิภาวินี. ๒/๑๖๕)

๑. จิตปรมัตถ์

ลักษณะ + อาทิจ +

๑๓๓๓

ลักษณะที่จิตทุกกะของจิต

อารมณวิชานน ลักษณะ

= วิเศษลักษณะ =

ปุพพวงค มรส

สนธาน ปัจจุ ปฏิจาน

นาม รูป ปฏิจาน

พุทธ

๐
๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๐
๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙

๑๐๕

๑๐๖

๑. จิตปรมัตถ์

๖๖๑๖

กตมํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ.

ยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ มโน มานสํ, หทยํ ปณฺฑรํ,

มโน มนายตนํ มนินฺทริยํ, วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ;

อิทํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ.

(อภิ.สํ. ๓๔/๖ ฅมฺมวาวฺฏจฺวาร)

จิตฺตํ, ๕๑, ๕๒, ๕๓, ๕๔, ๕๕.

๑. จิตปรমัตถ์

ยณฺจ โข เอตํ ภิกฺขเว วุจฺจติ **จิตฺตํ** อิติปิ, **มโน** อิติปิ, **วิญฺญาณํ** อิติปิ,

ตํ รตฺติยา จ ทิวสสฺส จ อณฺเฑว อุปฺปชฺชติ อณฺเฑํ นิรุชฺฌติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มกฺกโณ อรณฺเณ จ พุรหาวเน จรมาโน สาคํ คณฺหาติ,

ตํ มุณฺจิตฺวา อณฺเฑํ คณฺหาติ, ตํ มุณฺจิตฺวา อณฺเฑํ คณฺหาติ,...

(สํ.นํ. ๑๖/๖๑ อสฺสุตฺวาสุตฺต)

๑. จิตปรมัตถ์

นาคํ ภิกขเว อณํ เอกธมมํปิ สมนุสฺสํ,
ยํ เอวํ ลหุปริวตฺตํ, ยถยิทํ จิตฺตํ.

ยาวลฺลจิตฺตํ ภิกขเว อุปมาปิ น สุกฺรา, ยาว ลหุปริวตฺตํ จิตฺตํ.

(องฺ.เอกก. ๒๐/๔๘)

๑. จิตปรมัตถ์

ปภัสสร^๐มิต^๐ ภิ^๐ก^๐ข^๐เว จิต^๐ต^๐,

ปภัสสร^๐ + อิต^๐ = ภา^๐ว^๐ต^๐ต^๐ต^๐

ต^๐ณ^๐จ^๐ โข อา^๐ค^๐น^๐ต^๐เก^๐หิ อุ^๐ป^๐ก^๐กิ^๐เล^๐เส^๐หิ อุ^๐ป^๐ก^๐กิ^๐ลิ^๐ฏ^๐จ^๐.

ต^๐ อ^๐ส^๐ส^๐ต^๐วา ปุ^๐ถ^๐ช^๐ช^๐โน ย^๐ถา^๐ภู^๐ต^๐ น^๐ป^๐ป^๐ชา^๐นา^๐ติ.

ต^๐ส^๐มา “อ^๐ส^๐ส^๐ต^๐ว^๐โต ปุ^๐ถ^๐ช^๐ช^๐น^๐ส^๐ส จิต^๐ต^๐ภา^๐ว^๐นา น^๐ต^๐ถิ^๐”ติ ว^๐ทา^๐มิ.

(อ^๐.เอ^๐ก^๐ก^๐. ๒๐/๕๑ อ^๐จ^๐ฉ^๐รา^๐ส^๐ง^๐ฆา^๐ต^๐ว^๐ค^๐ค^๐)

๑. จิตปรมัตถ์

ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ,

ตณฺจ โข อาคนตุเกหิ อุปกฺกิลเสสฺสํ วิปฺปมฺุตตํ,

ตํ สุตฺวา อริยสวโก ยถาภูตํ ปชานาติ.

ตสฺมา “**สุตวโต อริยสวกสฺส จิตฺตภาวนา อตฺถิ**”ติ วทามิ.

(อ.เอกก. ๒๐/๕๑ อจฺฉราสงฺฆาตวคฺค)

๑. จิตปรมัตถ์

มนนฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญญาณํ,
ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา.

(สํ.สพฺ. ๑๘/๖๐ สพฺพุปาทานปริญญาสูตร)

๑. จิตปรมัตถ์

ตมฺปิ โข ภิกฺขเว จรณํ นาม จิตฺตํ จิตฺเตเนว จิตฺตํ,
เตนปิ โข ภิกฺขเว จรเณน จิตฺเตน จิตฺตญฺเอย จิตฺตตฺรํ.
ตสฺมาติห ภิกฺขเว อภิกฺขณํ สกํ จิตฺตํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ
“ทีฆรตฺตมฺิทํ จิตฺตํ สงฺกิลิฏฺฐํ ราเคน โทเสน โมเหณา”ติ.
จิตฺตสงฺกิลิเสสา ภิกฺขเว สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ,
จิตฺตโวทานา สตฺตา วิสุขณฺนฺติ.

(สํ.ข. ๑๗/๑๐๐)

ปรมาัตถธรรม

๑. จิตปรมาัตถ์
๒. เจตสิกปรมาัตถ์
๓. รูปปรมาัตถ์
๔. นิพพานปรมาัตถ์

๒. เจตสิกปรมัตถ์

เอกุปฺปาทนิโรธา จ

เอกาลมฺพนวตฺตูกา

เจโตยฺยตฺตา ทฺวิปฺลฺยาส

ธมฺมา เจตสิกกา มตา.

(สงคห. ๑/๗)

๒. เจตสิกปรมัตถ์

เจตสี ภาวํ ตทหายตฺตวฺตฺตติตยาติ **เจตสิกํ**.

เจตสี นิยุตฺตํ **เจตสิกํ**.

(วิภาวินี. ๒/๑๖๖)

๒. เจตสิกปรมัตถ์

ลักษณะที่จตุกกะของเจตสิก

จิตตนิสสิตลกฺขณ

อวิโยคุปปาทรสํ

วิโยค + อปฺปาท

เอกาลมพนปจฺจุปฺปญฺจานํ

จิต + ๑๐๓

จิตตูปฺปาทปทญฺจานํ

๒. เจตสิกปรมัตถ์

เจตสิก

มโนปุพฺพพงฺคมา ฌมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา ✓

มนสา เจ ปทฺฐฺเจน

ภาสติ วา กโรติ วา

ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ

จกํว วหโต ปทํ.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑ จกขุपालตเถรวตถุ)

เจตสิก

๒. เจตสิกปรหมัตถ์

มโนปุพฺพพงฺคมา ธมฺมา

เจต ๓๐

มนสา เจ ปสฺสนนฺ

ตโต นํ สุขมเนวติ

มโนเสฏฺฐา มโนมยา

ภาสติ วา กโรติ วา

ฉายาว อนปายินี.

(ขุ.ธ. ๒๕/๑ มจฺจุกฺกนฺทลิวตฺถุ)

เจต ๓๐
๒๕

ปรมาัตถธรรม

๑. จิตปรมาัตถ์
๒. เจตสิกปรมาัตถ์
๓. รูปปรมาัตถ์
๔. นิพพานปรมาัตถ์

๓. รูปปรมาตถ์

รูปปตติติ รูป,

สีตุนหาทวิโรธิปจฺจเยหิ วิการมาปชฺชติ, อาปาทียตติ วา อตฺโถ.

(วิภาวินี. ๒/๑๖๖)

๓. รูปปรมาัตถ์

ลักษณะที่จตุกกะของรูป

รูปปนลक्षण

วิกิรณรสี

อพฺยากตปจฺจุปฏฺฐานํ

วิญฺเษณปทฺฐฐานํ

๕๖ + พ. ๒๑๓

๓. รูปปรมัตถ์

อโย โข เม กาโย รูปี จาตุम्महाภูติโก
มาตาเปตติกสมภโว โอตนกุมมาสุปจโย
อนิจจุจฺฉาทนปริมทฺทนเกทนวิทฺธัสนธมโม,
อิทฺถจ ปน เม วิญฺเญาณํ เอตฺถ สิตํ เอตฺถ ปฏิพทฺธํ.
(ที.สี. ๙/๒๓๔ สามญฺณผลสุตฺต)

๓. รูปปรมาัตถ์

จักขุวิมุตต

จักขุณา รูป ทิสฺวา..

โสตวิมุตต

โสตเตน สัท ทํ สุตฺวา..

มานวิมุตต

← มานเนน คนฺธ ฆายิตฺวา...

(ที.สี. ๙/๒๑๓ สามญญผลสูตร)

ไตรสรูป

ปรมาัตถธรรม

๑. จิตปรมาัตถ์
๒. เจตสิกปรมาัตถ์
๓. รูปปรมาัตถ์
๔. นิพพานปรมาัตถ์

๔. นิพพานปรมัตถ์

นิ + พาน

วานสงฆาตาย ตณฺหาเย นิกฺขนุตตฺตา นิพฺพานํ

(สงคห. ๖๒/๔๒)

ปท^๐ ปทมจฺจุตฺมจฺจนฺตํ^๐ อสงฺขตมฺนุตฺตรํ^๐

นิพฺพานมิตฺติ ภาสณฺติ วานมุตฺตา มเหสโย.

(สงคห. ๖๔/๔๓.)

๔. นิพพานปรมัตถ์

ลักษณะที่ติกของนิพพาน

สนฺติลกฺขณํ

อจุจฺตรสํ

อนิมิตฺตปฏฺจุปฏฺจานํ, นิสฺสรณปจฺจุปฏฺจานํ

๔. นิพพานปรมัตถ์

วิมฺมาวตํ =

อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ, ยตฺถ เนว ปจฺวี น อาโป น เตโช น วาโย,
น อากาसानญายตนํ น วิญญานญายตนํ น อากิณฺจญายตนํ น เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ,
นายํ โลโก น ปฺรโลโก, น อุโฆ จนฺทิมสุริยา.

ตตฺรปาทํ ภิกฺขเว เนว อาคตฺตี วทามิ น คตฺตี น จิตฺตี น จุตฺตี น อุปฺปตฺตี,
อฺปฺปติฏฺฐํ อฺปฺปวตฺตํ อนารมฺมณเมว ตํ. เอเสว นฺโต ทุกฺขสฺส.

(ขุ.อุ. ๒๕/๗๑ ปจฺมนิพฺพานปฏิสํยุตฺตสฺส)

๔. นิพพานปรมัตถ์

ชีฆจฉา ปรมา โรคา

สงฺขารา ปรมา ทุกฺขา

เอตํ ฌตฺวา ยถาภูตํ

นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๐๓)

อาโรคฺยปรมมา ลาภา

สนฺตฺภูตฺตึ ปรมํ ฌนํ

วิสุตฺตาสา ปรมา ฌาติ

นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ.

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๐๔)

สวัสดีครับ